

Шкільна бібліотека

Жорж Санд

Графиня
Рудольштадт

Харків
«Фоліо»
2018

I

Зала Італійської опери в Берліні, побудована в перші роки царювання Фрідріха Великого, була на той час однією з найкрасивіших у Європі. Вхід був безкоштовний, бо за всі спектаклі платив сам король. Проте для доступу в театр вимагався квиток, оскільки всі ложі призначалися певним особам: одні — принцам і принцесам королівської родини, інші — членам дипломатичного корпусу, знаменитим мандрівникам, ученим із Академії, генералам. Отже, куди не глянь — члени родини короля, тут же й особи, що перебувають на платні у короля, фаворити. Втім, ремствувати не доводилось — адже то був театр короля і його артисти. Для інших мешканців славного міста Берліна залишався лише закуток партеру, бо майже весь зайняли військовики — кожен полк мав право присилати по декілька чоловік із кожної роти. І ось замість веселої, легкозаймистої та сприйнятливої публіки Парижа артисти побачили перед собою «героїв шести футів зросту», як називав їх Вольтер, у високих шапках, причому більшість із них мостила собі на плечі ще й своїх подруг. Усе це разом становило неотесану, пропахлу тютюном і шнапсом юрбу, що ні слова не розуміла, вирячувала очі та, не наважуючись ні аплодувати, ні свистіти зі страху перед інструкцією, все-таки створювала багато шуму, оскільки ні хвилини не залишалась у спокої.

Позаду цих поцінувачів були два ряди лож, звідки глядачі нічого не бачили й не чули, але де вони були незмінно присут-

ні, бо заради пристойності вимушені були регулярно відвідувати спектаклі, що їх так щедро дарував їм його величність король. Сам же король не пропускав жодного спектаклю. То був чудовий спосіб завжди тримати на видноті численних членів своєї родини і неспокійний мурашник придворних. Фрідріх наслідував приклад батька, Вільгельма II Товстого, який робив те саме, але в саяк-так облаштованій залі, де, слухаючи убогих німецьких комедіантів, королівське сімейство та його двір помирали з нудьги в зимові вечори і терпляче мокли під дощем, поки сам король спав. Фрідріх довго страждав од цієї домашньої тиранії, він проклинав її, він змушений був її терпіти, але, ледве встигнувши стати володарем, відновив цей звичай, як і багато інших, деспотичніших і жорстокіших, усю зручність яких він оцінив тепер, коли зробився єдиною людиною в королівстві, що перестала від них страждати.

Проте нарікати ніхто не смів. Будівля оперного театру була прекрасна, оздоблення розкішне, артисти співали чудово, і король, що майже завжди стояв біля рампи, коло оркестру, з наведеним на сцену лорнетом, являв собою зразок невтомного меломана.

Усім відомо, що Вольтер, незабаром після того, як він облаштувався в Берліні, вихваляв пишність двору «північного Соломона». Знервований зневагою Людовика XV, неувагою своєї покровительки — пані Помпадур, переслідуваний езуїтами, освистаний у Французькому театрі, він подався у хвилину досади за почестями, за великою платнею, за титулом камергера, за орденом Почесного легіону та за дружбою короля-філософа, ще більш утішною в його очах, аніж усе інше. Немов велика дитина, видатний Вольтер супився на Францію, уявляючи, як невдячні співвітчизники «лопнуть з досади». І, видно, він злегка захмелів од своєї нової слави, коли писав друзям, що Берлін не гірший за Версаль, що опера «Фаетон» — чудове видовище, а у примадонни найпрекрасніший голос у всій Європі.

Проте в той період, коли ми знову починаємо нашу розповідь (аби не стомлювати увагу наших читачок, скажемо відразу, що з часу останніх пригод Консуело минув майже рік), зима виявилася в Берліні дуже суворою, великий король злегка відкрив свою істинну суть, і Вольтер устиг добряче розчаруватись у Пруссії. Він сидів у своїй ложі між д'Аржансом і Ламетрі, вже не прикидаючись, ніби любить музику, що її ніколи не відчував так сильно, як істинну поезію. У нього болів живіт, і він із сумом згадував невдячну, але палку публіку паризьких театрів, чие несхвалення завдавало йому стільки горя, чії оплески так тішили, — публіку, зіткнення з якою так сильно хвилювало його, що він присягнувся ніколи більше її не бачити, хоча не міг перешкодити собі безупинно про неї думати і працювати для неї не покладаючи рук.

А тим часом сьогоднішній спектакль був чудовий. Стояли дні карнавалу, і всі члени королівської родині, навіть маркграфи, що знайшли собі дружин у глибині країни, зібрались у Берліні. Давали «Тита» Метастазіо і Гассе, і обидві головні ролі виконували двоє кращих артистів італійської трупи — Порпоріно і Порпоріна.

Якщо наші читачки зволять злегка напружити пам'ять, вони пригадають, що ці дві дійові особи не були подружжям, як це можна було б припустити з їхніх псевдонімів. Ні, перший був синьйор Уберті, володар дивовижного контральто, а друга Zingarella Консуело, чудова співачка, причому обоє були учнями професора Порпори, який, за італійським звичаєм того часу, дозволив їм носити славне ім'я їх учителя.

Треба зізнатися, що синьйора Порпоріна співала в Пруссії далеко не з тим піднесенням, на яке вона почувалася здатною в колишні, кращі часи. Тоді як чисте контральто її партнера дзвінко лунало в усіх куточках берлінської Опери та оберігалось всіма благами забезпеченого життя, звичкою до незмінних успіхів і постійною платнею в п'ятнадцять тисяч

ліврів за два місяці роботи, бідолашна циганочка, можливо, більш палка і, вже звичайно, більш безкорислива й менш пристосована до крижаного холоду півночі та пруських кап-ралів, не відчувала зараз особливого натхнення і співала в тій сумлінній, бездоганній манері, яка не дає приводу для осуду, але і не викликає ентузіазму. Ентузіазм артистки й ентузіазм публіки не можуть не бути взаємними. Так от, у дні славного царювання Фрідріха Великого ентузіазму в Берліні не було. Пунктуальність, покора і те, що у вісімнадцятому столітті, й особливо при дворі Фрідріха, називали розумом, — такі були єдині добродетелі, які могли розквітати в цій атмосфері, температуру якої встановлював король. Ніхто з присутніх у цій залі не мав права зітхнути або поворушитись, якщо на те не було його найвищого звання. Серед усієї цієї безлічі глядачів тільки один із них міг вільно віддаватися своїм враженням, і то був король. Публіку втілював він один, і хоча він був хорошим музикантом, хоча він любив музику, всі його здібності, всі схильності були підпорядковані такій холодній логіці, що королівський лорнет, немов прикований до всіх жестів і до всіх переливів голосу співачки, не лише не надихав, а, навпаки, абсолютно паралізував її.

Втім, для неї було навіть краще, що вона підкорялася цьому обтяжливому гіпнозу. Щонайменший вияв гарячності, щонайменший порив несподіваного натхнення, ймовірно, шокували б і короля і придворних, тоді як важкі та складні рулади, виконувані з чіткістю бездоганного механізму, кидали в захват короля, придворних і Вольтера. Як відомо, Вольтер говорив: «Італійська музика набагато краща за французьку, тому що вона складніша, а подолана трудність що-небудь та означає». Так розумів мистецтво Вольтер. Подібно до якогось дотепника — він іще живий, — у якого запитали, чи любить він музику, Вольтер міг би відповісти: «Вона не занадто мені заважає».

Усе йшло прекрасно, і опера безперешкодно рухалася до розв'язки. Король був дуже задоволений і час від часу кивав капельмейстерові, виявляючи йому схвалення; він уже збирався заплодувати співакці, що закінчувала свою каватину, як прихильно робив це зазвичай, завжди віддаючи їй належне, але тут, із якоїсь нез'ясовної примхи випадку, Порпоріна, посеред блискучої рулади, яка незмінно їй вдавалася, несподівано замовкла, спрямувавши дивний погляд у куток зали, стиснула руки і з криком «О Боже!» впала зомліла на підмостки. Порпоріно поспішив її підняти, довелося віднести її за куліси, а в залі пролунав шум — питання, припущення, здогади. У розпалі цього сум'яття король голосно окликнув тенора, який іще залишався на сцені.

— Що все це означає, Кончоліні? Що з нею таке? — запитав він владним і різким голосом, що перекиривав шум натовпу. — Ідіть погляньте на неї, та хутчіше!

Через декілька секунд Кончоліні повернувся і, шанобливо перегнувшись через рампу, на яку обіперся ліктем король, повідомив:

— Ваша величносте, синьйора Порпоріна лежить як мертва. Боюся, що вона не зможе закінчити спектакль.

— Облиште! — сказав король, знизуючи плечима. — Нехай їй дадуть склянку води, нехай принесуть понюхати чогонебудь, і скоріше кінчайте цю історію.

Співак, який не мав анінайменшого бажання розсердити короля та відчутти на собі у присутності публіки спалах його гніву, знову, як щур, шмигнув за куліси, а король роздратовано заговорив про щось із капельмейстером і з музикантами, тим часом як частина публіки, що її поганий настрій короля цікавив значно більше, ніж бідолашна Порпоріна, докладала неймовірних, але безплідних зусиль уловити слова монарха.

Барон фон Пельніц, обер-камергер короля і директор його театру, незабаром повернувся і доповів Фрідріху, як іде спра-